

Doç. Dr. NECLA MORA

Özneler, toplumsallaşma süreci içinde bulunduğu topluluğu yöneten inançlar, değerler ve tutumlardan oluşan ideolojiyi, söylem aracılığıyla içselleştirmektedir.

GİRİŞ

Özneler, toplumsallaşma süreci içinde bulunduğu topluluğu yöneten inançlar, değerler ve tutumlardan oluşan ideolojiyi, söylem aracılığıyla içselleştirmektedir. Bu nedenle bireyler, kendilerine açık tutulan ve ulaşılabilir kılınan söylemler tarafından özneleştirilmektedir. İdeolojik bir bütün oluşturan güçlerin baskın hale geçerek hegemonya oluşturabilmeleri için yazılı ve sözlü iletişimin yapısal özelliklerini denetim altına alabilmeleri yaşamsal önem taşımaktadır (Yağcıoğlu; 2002; 5-6).

Araştırmada eleştirel söylem çözümlemesi yaklaşımıyla, internet üzerinden 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren günümüze kadar “Türkiye ve Türkler” anahtar sözcükleriyle, Die Tageszeitung, Die Welt Online, Süddeutsche Zeitung, Die Frankfurter Allgemeine Zeitung ve Spiegel Online'deki haber başlıkları ve haberler incelenecektir.

MEDYA METİNLERİ

İdeolojiler, dil kullanımı yolu ile edinilmekte ve dil kullanımı yolu ile aktarılmaktadır. İdeolojik fikirlerin birçoğu ya aileden, arkadaşlardan, diğer grup üyelerinden dinleyerek ya da okuyarak, izleyerek öğrenilmektedir. Böylece ideolojiler, söylemler yolu ile ifade edilmekte ve toplumda yeniden üretilmektedir (Van Dijk; 2003; 18). Söylem, anlamın dil içinde hareket etmesi ile ortaya çıkmaktadır. İdeoloji ise, bu anlamın belli kişi ve gruplar lehine nasıl harekete geçirildiği ile ilgilenmektedir (Sancar Üşür; 1997; 89). İdeoloji, mesajları üretmek için kullanılan göstergesel kurallardır. İdeolojiyi okumak demek mesajların görünmeyen yüzünü okumak demektir. Söylem, mesajın söylediği, ideoloji ise, söylenebilecek olanı belirleyen kodlamadır. Mesajın kodlanması, kodlama ve kodaçım edimlerini içermektedir. Kodlama, düzanlamı, kodaçımı ise yananlamı belirtmektedir. Kodaçımı, farklı grupların bu koda yüklediği anlam çerçevesinde oluşmaktadır. İdeolojinin yarattığı etki, söylemdeki mesajın belli bir yönde kodlanmasını sağlamaktadır (Sancar Üşür; 1997; 89).

Althusser (1994; 35, 43, 45, 60)'e göre, ideoloji, bireyleri özne diye adlandırmaktadır. İdeolojinin bu gerçekleşmesi ancak özne aracılığı ile mümkün olmaktadır. Devletin ideolojik aygıtlarından olan kitle iletişim araçları, ideolojiyi kullanarak işlemektedir. Bunlar, devletin diğer ideolojik aygıtları gibi aynı hedefe yönelmektedir. Üretim ilişkilerinin yeniden üretimi, yani kapitalist sömürü ilişkilerinin yeniden üretimi, her biri bu tek hedefe doğru kendine özgü yoldan katkıda bulunmaktadır. Siyasal aygıt, bireyleri devletin siyasal ideolojisine uydururken, haber aygıtı, tüm

yurttaşları, medya, radyo, televizyon ile günlük milliyetçilik, şovenizm, liberalizm, ahlakçılık vb dozları ile beslemektedir. Kapitalist düzeni sürdürmeye hizmet eden aygıtlar, evrensel olarak egemen burjuva ideolojisi ile örtülmüş ve gizlenmiştir. Böylece, kapitalist toplumsal formasyonun yeniden üretim ilişkileri, yani sömüren ve sömürülen ilişkilerinin yeniden üretimi, egemen sınıfın ideolojisinin zihinlere yerleştirilmesi sağlanmaktadır.

Toplumsal formasyon, ekonomi, politika ve ideoloji olmak üzere olmak üzere üç ana düzeyden meydana gelmektedir. Van Dijk'a göre, toplumsal formasyonu oluşturan düzeylerden biri olan ideoloji, fikirlerle, özellikle grup ya da hareketin paylaştığı toplumsal, siyasi ve dini düşüncelerle ilgilenmektedir. Ona göre ideolojiler, bir grubun üyelerinin köklü inancıdır. İdeoloji kavramının birçok tanımı olduğu gibi farklı kullanım anlamları bulunmaktadır. İdeoloji, yanlış bilinç anlamında, popüler, ancak yanıltıcı inançların statükoyu meşrulaştırmak ve işçilerin gerçek sosyo-ekonomik durumlarını gizlemek için yöneten sınıf tarafından aşılana fikirler anlamında kullanılmaktadır. Bu olumsuz ideoloji kavramı, terimin siyasi kullanımlarında, yani yanlış, yanıltıcı ve aldatıcı inançlar sistemi olarak "biz ve onlar" kutuplaşmasını, içgrup-dışgrup arasındaki toplumsal çatışmayı öngörmektedir. İdeolojileri nasıl edindiğimizi, öğrendiğimizi ve değiştirdiğimizi etkileyen dil kullanımı ve söylemdir (Van Dijk; 2003; 16, 18). İnal (1996; 22, 95)'a göre, güç/iktidar ilişkilerinin söylem içinde nasıl kurulduğunun çıkış noktası haber değil, toplumsal yapıdır. Dil ve söylem içinde bu ilişkilerin kurulma biçimlerinin açığa çıkarılması için özneyi bir anlamlandırma sürecinde ele almak gerekmektedir.

Bilişsel olarak ideolojiler toplumsal temsilleri yapılandırdıkları için geliştirilebilirler. İdeolojiler toplumsal pratikleri dolaylı bir şekilde genelde ve söylemi ise, özelde denetlediklerinden ideolojilerin sonraki açık toplumsal işlevi, ortak eyleme, hem iç grup üyelerinin işbirliğine ve etkileşimine hem de dış grup üyeleri ile etkileşime olanak vermeleri ya da kolaylaştırmalarıdır. Bunlar ideolojinin toplumsal mikro düzey işlevleridir. Makro düzeyde ise, ideolojiler en yaygın şekilde iktidar ve egemenlik gibi grup ilişkileri açısından tanımlanmaktadır. İdeolojiler, iktidar seçkinlerinin iktidarlarını meşrulaştırmak için zihinsel denetim sağlama işlevi görmektedir (Van Dijk; 2003; 48).

Var olan toplumsal gerçekliğin bir parçası olan ve bazen mücadeleli ve çelişkili, bazen yönlendirilen ve kapalı anlamlandırma pratikleri içinden, çoğunlukla egemen/başat sınıfların lehine gerçekliği inşa eden ve tanımlayan bir dolayımlayıcı olarak değerlendirilen eleştirel medya anlayışı içinde haberlerin konumlanması, bu çerçeve ile uygunluk göstermektedir. Söylem, dil kullanımının kültürel ve toplumsal bağlamda ele alınmasıdır. Söylem incelemenin temel nedeni, insan iletişimini bütünlüğü içinde kavramaktır. Bu bütünsellik, söylemin soyut bir dil ve dilbilim boyutuyla sınırlı kalmasını engellemekte, değişik bakış açılarına olanak tanımaktadır. Söylem yaklaşımları, eleştirel ve eleştirel olmayan yaklaşımlar olarak ikiye ayrılmaktadır.

Eleştirel olmayan yaklaşım, söylem uygulamalarını betimleyici, açıklayıcı biçimde ele almaktadır. Eleştirel yaklaşım ise, söylem uygulamalarını, dil kullanımını betimlemekle yetinmez, söylemin güç/iktidar ve ideoloji tarafından nasıl biçimlendirildiğini ve toplumsal kimlik, toplumsal ilişkiler, bilgi ve inanç dizgelerinin toplumsal kültür bağlamında nasıl etkili olduğunu da göstermektedir. Eleştirel yaklaşım, toplumsal değerlerin, dili/söylemi belirlediğini savunmaktadır (Kocaman; 2003; 10-11). Eleştirel yaklaşım, gücü ve egemenliği kötüye kullanmanın bütün biçimlerine karşı yöneltilmekte ve egemenliğin ideolojik temeline odaklanmaktadır.

İdeoloji, iletişim içinde ifade edilen fikirler sistemi; bilinç grupları ya da bireyler tarafından taşınan duygular, kanılar, tutumlar toplamının temelini oluşturmaktadır. Hegemonya, egemen ideoloji aktarımı, bilinç biçimlendirmesi ve sosyal iktidar deneyimi aracılığı ile işleyen bir süreçtir

(Lull; 2001; 19).

Eleştirel söylem çözümlemesi yaklaşımı, dil kullanımını eleştirel olarak inceleme nesnesi yapan sosyo-politik bir praxis olarak ortaya çıkmıştır. Bu praxis, çağdaş toplumlarda, ekonomik, kültürel ve siyasi kaynakların eşit olarak paylaşılmadığı saptamasından yola çıkarak, bu dağılımın adaletli bir hale getirilmesine katkıda bulunmak amacındadır. Seçkinler, kurumlar ve özneler tarafından gücün, toplumsal eşitsizlik üretecek biçimde kullanılması siyasal, kültürel, sınıfsal, etnik, ırk ve cinsiyet ayrımcılığı olarak ortaya çıkabilmektedir. Amaç, bu aşırı toplumsal adaletsizliğin ve güçler arasında dengesizliğin meşrulaştırıldığı, yeniden üretildiği ve doğallaştırıldığı kültürel olan metinleri eleştirel bir yaklaşımla inceleyerek meşrulaştırma mekanizmalarını sergilemek ve ifşa etmektir. Böylece varolan düzeni dönüştürmek, toplumu oluşturan çeşitli gruplar arasında daha adaletli bir düzenin kurulmasına katkı sağlamaktır (Yağcıoğlu; 2002; 3-4).

Eleştirel söylem çözümlemesi dili söylem olarak çözümlemektedir. Sosyo-ekonomik sistemlerin baskınlık, sömürü ve insan dışılaştırma üzerine kurulduğunu ve bu sistemler içindeki çelişkilerin nasıl bunları ilerlemeci ve özgürlükçü doğrultularda dönüştürme potansiyeli oluşturduğunu gösteren, eleştirel toplumsal bilimlerle aynı ilgi alanını paylaşmaktadır. Eleştirel söylem çözümlemesi, maddi üretimin ve toplumsal yaşamın yeniden üretiminin bir anı olarak ele almakta ve metinlerdeki toplumsal çalışmayı maddeci toplumsal eleştirinin ana odağı olarak çözümlemektedir. Eleştirel söylem çözümlemesi, söylem olarak dilin kavramlaştırılmasını merkez aldığı ve eleştirel dil çözümlemesini toplumsal bilimlerde konumlandığı için eleştirel dilbilim üzerine kurulmuştur (Fairclough ve Graham; 188-189).

Eleştirel söylem çözümlemesi yaklaşımı, sadece ekonomik temele değil, toplumun kültürel boyutlarına, ideolojik kültüre ve kapitalist sosyal ilişkilere de vurgu yapmaktadır. Eleştirel söylem çözümlemesi, sosyal problemlere yönelmektedir. Eleştirel söylem çözümlemesinin özellikleri şunlardır:

1. Güç ilişkileri söylemseldir.
2. Söylem toplum ve kültürü tesis eder.
3. Söylemsel olarak tesis edilen hayatı üç büyük belirleyici; dünyanın temsilleri olarak “temsiller”, insanlar arasındaki “ilişkiler” ve insanların sosyal ve kişisel kimlikleri olarak “kimlikler”.
4. Söylem ideolojik olarak çalışır; ideolojiler, eşitsiz güç ilişkilerini, hâkimiyet ve istismar ilişkilerini üreten toplumu tesis ve temsil etmenin tikel yollarıdır.
5. Söylem tarihseldir. Söylem bağlam olmadan üretilemez ve bağlam hesaba katılmadan anlaşılamaz. Bağlam daima tarihseldir. Söylem, kültüre, ideolojiye ve hayat tarzlarına içkin olmak durumundadır. Söylem yalnız şimdiye atıfta bulunmaz, tarihe de atıfta bulunur. Çünkü dil tarihseldir.
6. Metin ve toplum arasındaki bağ, makro olanla mikro olan arasındaki bağdır. Eleştirel söylem çözümlemesi, bir yandan sosyal ve kültürel yapılar ve süreçler arasında, öte yandan metinler arasında bağlantılar kuran söylem çözümlemesi, eleştirel okuma, sistematik metodoloji ve bağlamın araştırılmasını içeren yorumlayıcı ve açıklayıcı bir yaklaşımdır (Sözen, 1999; 143-147).

SONUÇ

1 Ocak 2008 tarihinden itibaren günümüze kadar “Türkiye ve Türkler” anahtar sözcükleriyle internet üzerinden yapılan araştırmada, Die Tageszeitung, Die Welt Online, Süddeutsche Zeitung, Die Frankfurter Allgemeine Zeitung ve Spiegel Online'deki haber başlıkları ve haberler

incelenmiştir.

Buna göre, Die Welt gazetesinde yer alan haberlerde Türkiye ve Türkler; terör, yasak, başörtüsü, Aleviler, Kürtler, alkol yasağı, kaçak içki, cinayet, futbol, sınır ötesi operasyon, Türklerin Almanya'ya entegre olamaması, kundaklama, Almanya'nın yeni Yahudilerinin Türkler olduğu, Hrant Dink suikasti, Orhan Pamuk'a yönelik suikastin önlenmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye'yi Kürtlere tazminat ödemeye mahkum etmesi, Almanların da, Türkiye'nin de Türklerin AB'ye girmesini istemediği, Orgeneral Başbuğ'un yaptığı "Türkiye halkı" vurgulu konuşma haberi, Almanya'da yaşayan 2 milyon 81 bin Türk olduğu ve Türklerin çift pasaport istediği, Almanya'da yaşayan yabancıların % 72 sinin Türk olduğu ve 2. 3. kuşakta bile hala entegrasyon sorunu olduğu ve vasıfsız gençler olduğu biçiminde olumsuz temsil edilmektedir. Kullanılan fotoğraflarda Türk kadınları başörtülü, uzun giysili ve kadın kadına birlikte, şişman, bakımsız ve amaçsız görünümündür.

Haberlerde Türk erkekleri, terör, cinayet, şiddet, futbol kavramları birlikte verilmektedir. Özellikle Başbakan Tayyip Erdoğan'ın sert çıkışları nedeniyle Türkiye'nin AB'ye giremeyeceği ilişkilendirilerek verilen haberlerde Türkiye ve Türkler olumsuz temsil edilmektedir.

Türkiye ve Türkler, Die Tageszeitung'da yer alan haberlerde; Türkiye'nin ABD ile yakınlaşması, Türkiye'nin güvenilmez olduğu, Almanya ve dolayısıyla Avrupa'ya yabancı ve AB'ye girmeye uygun olmadığı biçiminde olumsuz temsil edilmektedir.

Spiegel Online'daki haberlerde; 8 yaşındaki Türk kız çocuğuna tecavüz edip Türkiye'ye kaçan bir Türk, aynı aileden 6 kişinin karıştığı namus cinayeti, kaçak içki üretimi, Türklerin Almanya'ya entegre olamaması benzeri haberlerde Türkiye ve Türklerin olumsuz temsil edildikleri görülmektedir.

Süddeutsche Zeitung'da Türkiye ve Türkler ise; Türkiye-Ermenistan görüşmeleriyle alay eden "Türkiye-Ermenistan arasında açık-gizli diplomasi", "Almanya'nın musluklarından bal ve süt akıyor", "Yeni Nato Genel Sekreterini Türkiye tanıdı" benzeri haberlerle imasal anlamda alaycı bir ifade ile olumsuz temsil edilmektedir.

Die Frankfurter Allgemeine Zeitung'daki haberlerde; başörtüsü yasağı, Türkiye'nin ABD'nin korumacılığı altında olduğunu ve AB'ye alınması için ABD'yi referans gösterdiğini vurgulayan, Nato Genel Sekreterliği seçimlerinin Türkiye'nin neden AB'ye giremeyeceğini gösterdiğini, sadece Türkiye'nin tanıdığı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde seçimlere gidileceği alaycı biçimde ifadelerle Türkiye ve Türklerle olumsuz temsil edilmektedir.

Dolayısıyla 1 Ocak 2008 tarihinden günümüze kadar incelenen haberlerde Almanya'daki Türkler; Alman toplumuna entegre olamayan ve olmak da istemeyen, Almanca öğrenmeyi reddeden, çok çocuklu, tembel, çalışmadan işsizlik parası alan, kadınlara şiddet uygulayan, yeni yetişen kuşakların bile vasıfsız ve tembel olduğu, Müslüman ve farklı kültürden oldukları, Alman toplumu için potansiyel tehlike oldukları biçiminde olumsuz temsil edilmektedir.

Türkiye ise; içki yasağı, başörtüsü, kaçak içkinin yarattığı tehlike, Alevilere baskı, Kürtlere baskı ve şiddet, başbakan Tayyip Erdoğan'ın kimliğinde güvenilmez, saldırgan, baskıcı, farklı ve tehlikeli olarak temsil edilmektedir.

Avrupa'nın bütünlüğü vurgusu makalede belirtildiği gibi Türk tehlikesine karşı ortaya atılmıştır. Samuel Huntington'un "Medeniyetler çatışması" kuramında da ifade ettiği gibi Hristiyanlık İslamın karşıtı olarak tanımlanmıştır. Ayrıca bu olgu "Haçlı seferleri" dönemine kadar dayanan çok eski bir argümandır.

Bununla birlikte, Türkiye'nin AB'ye alınması durumunda, Avrupa Parlamentosu'nda (AP) nüfusu oranında temsil hakkına sahip olacağından, AB kararlarında Türkiye'nin çok etkin bir rol oynayacağı endişesidir. Türkiye'nin AB'ye girmesi ile ve ekonomik krizin yarattığı sorunlarla ilgili

gerçek nedenlerin gizlenerek, hem tarihten gelen önyargılar, hem de Türk işçi göçü ile oluşan önyargılar medyada, Türkiye ve Türklerin temsil edilmesinde olumsuz kamuoyu oluşturmak amacıyla kullanılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Althusser, Louis, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, İletişim Yayınları, 1994.
Die Tageszeitung, <http://www.taz.de> (18.04.2009).
Die Frankfurter Allgemeine Zeitung, <http://www.faz.net> (18.04.2009).
Fairclough, Norman, Graham, Phil, “Eleştirel Söylem çözümlemecisi Olarak Marx: Eleştirel Yöntemin yaratılışı ve Küresel Sermayenin Eleştirisi ile Bağlantısı”, Söylem ve İdeoloji, Su Yayınları, 2003.
İnal, M.Ayşe, Haberi Okumak, Temuçin Yayınları, 1996.
Kocaman, Ahmet(Der.), Söylem Üzerine, ODTÜ Geliştirme Vakfı yayınları, 2003.
Lull, James, Medya İletişim Kültür, Vadi Yayınları, 2001.
Sancar Üşür, Serpil, İdeolojinin Serüveni, İmge Kitabevi, 1997.
Sözen, Edibe, Söylem, Paradigma Yayınları, 1999.
Spiegel Online, <http://wissen.spiegel.de> (18.04.2009).
Süddeutsche Zeitung, <http://www.sueddeutsche.de> (18.04.2009).
Van Dijk, Teun, “ Söylem Ve İdeoloji Çokalanlı Bir Yaklaşım”, Söylem ve İdeoloji, Su Yayınları, 2003.
Welt Zeitung, <http://www.welt.de> (18.04.2009).
Yağcıoğlu, Semiramis (Der.), 1990 Sonrası laik Antilaik Çatışmasında Farklı Söylemler, Dokuz Eylül Yayınları, 2002.

Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Üyesi.
neclamora04@msn.com